

POSUDEK OPONENTA K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Jméno studenta: Ing. Bc. Libor Zeitham, MBA

Název diplomové práce: Vliv odluky na financování církví

Oponent: ThDr. Dalibor Vik, Ph.D.

V Praze, 4. 6. 2020

Práce Ing. Bc. Libora Zeithama, MBA nese název "Vliv odluky na financování církví". Vytkl si v ní za cíl, podle svých vlastních slov, "analyzovat současný stav financování ve všech diecézích ČČSH a porovnání s financováním jiných církví. Na základě této analýzy dále posoudit další možnosti financování církví a situaci, jak budou církve reagovat na nedostatek finančních prostředků v budoucnu a zda bude potřeba změnit vnitřní uspořádání církevních struktur." (s. 8).

Zvolené téma je navýsost aktuální, stále živé a velmi nosné. Volba tématu je danému typu práce adekvátní (ač by vzhledem k jeho rozsahu, významu a náročnosti zpracování šlo jistě uvažovat i pro závěrečné akademické práce vyšších gradů). Cíle jsou stanoveny poměrně ambiciózně, ale přesto jsou, myslím, přiměřené a splnitelné. Autor je vzhledem ke svému předchozímu ekonomickému vzdělání k řešení daného tématu dostatečně kompetentní. Tématem diplomové práce navazuje na svou obhájenou práci bakalářskou s tím, že dané téma podstatným způsobem rozvíjí.

Devízou práce je zcela jistě relativní novost tématu co do jeho akademického zpracování. Ačkoli odluka samotná se fakticky realizuje již od roku 2012 (ovšem v jednání byla ještě mnohem déle), závěrečných prací na toto téma je spíš pomálu. Autor práce sám zjistil a uvedl pět bakalářských či magisterských prací s obdobným tématem (s. 12), přičemž žádná z nich - což je myslím pozoruhodné - nebyla podána na fakultách teologických a žádná z nich se nezabývala jmenovitě Církví československou husitskou (s. 13). I v tom spatřuji možný přínos předkládané práce. Autor má jednak teologické vzdělání, a jednak - jak z textu práce na několika místech mezi řádky vyznívá - se zabývá církví, jíž je zároveň členem či sympatizantem a na jejímž zdárném budoucím vývoji mu záleží. Ve své práci proto nabízí přístup angažovaný, což však v jeho případě - a to je potřeba zdůraznit jako pozitivum - neznamená totéž, co nekritický.

Za hlavní a nejdůležitější inovaci autora považuji především to, že podnikl pokus o zjištění dat o současné i budoucí strategii jednotlivých diecézí ČČSH ohledně jejich postupného přechodu na samofinancování. Protože tato data dosud nikde nebyla publikována a nejedná se o veřejně dostupné informace,

zvolil k tomu autor metodu kvalitativního výzkumu prostřednictvím interview se standardizovanými otázkami, které dle svého podání vedl buď osobně, nebo prostřednictvím emailu (s. 22-33).

Vzhledem k poměrně citlivému kontextu výzkumu je třeba autorovi přičíst k dobrému i určitou odvalu, s níž se rozhodl dané téma otevřít. Problémy, které v práci nastiňuje, patří k horizontu otázek, které jsou pro církve v ČR, ale i jinde v severoatlantickém kulturním okruhu, existenčně i existenciálně vrcholně důležité. Autor správně chápe, že rapidní zužování členských základů církví znamená především to, že teologicky je třeba pojmut otázku budoucího samofinancování církví v kontextu otázky jiné, důležitější - otázky eklesiologické, otázky po bytnosti církve vůbec. Staví se přitom na stranu citovaných myslitelů (Brunner, Vogel ad.), kteří vnímají církev budoucnosti jako přirozené sdružování lidí tvořících dobrovolné společenství s více či méně explicitně vyjádřenou konkrétní denominační afiliací a více či méně vyhraněnou věroukou, doprovázené postupnou erozí, zplošťováním a zánikem hierarchických církevních struktur (zejm. s. 70, 75 ad.). Autor vyjadřuje přesvědčení, že naléhavost této otázky by mohl právě přechod na samofinancování ještě posílit a že obojí spolu úzce souvisí (s. 78 ad.), což je jistě úvaha správným směrem.

Ke kladům práce dále patří snaha o zasazení problematiky samofinancování CČSH a jednotlivých diecézí do patřičného kontextu. Práce obsahuje poměrně rozsáhlou část, v níž autor provádí srovnání financování vybraných církví v ČR a rozebírá i různé modely zahraniční (kapitola 3).

K samotnému provedení práce lze uvést několik kritických poznámek. Práce jako celek budí dojem, že realizace daného tématu se nakonec v průběhu řešení ukázala jako mnohem náročnější úkol, než se na první pohled mohlo zdát. Právě odvážná volba zjištění "porozlukových" finančních strategií jednotlivých diecézí CČSH, která měla být spolu s její analýzou pomyslným vrcholem celé práce a její nejvýživnější částí, naráží ve výsledku tak trochu na nedostatek nově zjištěných dat. Z vedených kvalitativních rozhovorů vyplývá jen málo informací, které by bylo možné dále rozvíjet. Odpovědi poskytnuté jednotlivými respondenty jsou většinou stručné, ba strohé a svým vyzněním připomínají spíš PR interview pro nějaké krajské listy. Většinou se odehrávají v ryze obecné rovině, budí dojem, že všude je vše v nejlepším pořádku a samofinancování vlastně nebude žádný problém. Nejsou nabídnuta čísla, žádná data, o něž by šla analýza opřít, nenahlédneme ani do konkrétní struktury financování. Typické je to např. na s. 27: "Otázka: Vytváří diecéze nějaké rezervní fondy pro případnou podporu náboženských obcí? Odpověď: Ano." Ochotu či neochotu respondentů samozřejmě nelze vyčíst autorovi, pracuje se zde s informacemi, které by mohly být z různých důvodů potenciálně citlivé a patří většinou k interním diecézním know-how, přesto se

však domnívám, že autor mohl tento výsledek nějak předjímat a učinit víc pro to, aby v rámci svého badatelského záměru distancovanost respondentů alespoň částečně prolomil. Mohl tak učinit buď jinou volbou výzkumných otázek (ty mohly být poněkud “nepříjemnější”, směřovat více do hloubky, otevírat kontroverznější témata, být cíleny konkrétněji), nebo například alespoň snahou o nahlédnutí do příslušných materiálů (zápisy z jednání orgánů na různých úrovních církve, nejrůznější hospodářské a výroční zprávy atd.), které jsou svou povahou sice neverejné, ale nikoli tajné. Zde mohl autor dle mého názoru právě využít svou pozici insidera pro získání relevantnějších výzkumných dat. Pokud by se k nim ani tak nedostal, mohl to v práci alespoň zaznamenat a tím jejich absenci ospravedlnit. Takto to bohužel vyznívá v neprospěch práce. Je třeba ovšem uvést pro úplnost, že mám určité pochybnosti o tom, zda by byl - právě vzhledem k citlivosti a ožehavosti tématu - někdo schopen daný problém vyřešit lépe. Ponechávám tedy tuto první poznámku otevřenou pro diskusi u samotné obhajoby.

Další poznámka v sobě spojuje optiku věcnou i formální. Práce jako celek totiž působí poněkud nekompaktním dojmem. Autor se v ní dotýká celé řady různých aspektů církevní a restituční tematiky, u některých z nich však chybí hlubší propojení s hlavním tématem práce, zdůvodnění, proč se vlastně v práci vyskytují, nějaká další analýza apod. Na několika místech je narušeno přirozené plynutí textu, logická struktura či obsahové rozčlenění. Některé části by bylo dle mého soudu možné vypustit úplně, jiným vyčlenit v obsahu samostatné kapitoly či podkapitoly, některé přesunout do jiných částí práce, a konečně jiné by bylo potřeba lépe zdůvodnit či propojit s textem práce samotné. Je to škoda, protože jde vesměs o záležitosti, které by bylo možno ošetřit. Pokusím se to ukázat na několika příkladech.

- V kapitolách 1.2 a 1.3 autor uvádí tabulky finančních náhrad a příspěvků na hospodaření u jednotlivých církvích v jednotlivých letech. V dalších kapitolách se s těmito čísly však již nijak nepracuje. Na začátku kapitoly 2 se konstatuje, že “finanční náhrada od státu je v Církvi československé husitské rozdělována do jednotlivých diecézí” (s. 21). Neřeší se ovšem v jakých absolutních číslech, či aspoň v jakém poměru, podle jakého klíče je rozdělována, na základě jakého rozhodnutí a jakého orgánu se tak stalo, zda tomu předcházela nějaká diskuse a zda se zvažovaly i jiné modely struktury financování, atd. Tohle by přitom dle mého názoru mělo být možné zjistit z příslušných církevních dokumentů či formou interview přímo od účastníků jednání. Také zde chybí byť jen zmínka o tom, jaký status v rámci této finanční struktury má ústředí církve. Očekával bych, že bude traktováno jako samostatná jednotka vedle diecézí v kapitole 2. Přitom právě vztah ústředí-diecéze, potažmo pozice ústředí v rámci církevní struktury, se v ČČSH rozhodnutím o přerozdělování financí mezi diecéze stává potenciálně

zajímavým předmětem možné eklesiologické proměny a debata o tom je velmi živá.

- V kapitole 3.3.4 autor zmiňuje nový zákonný rámec pro vztah státu a církve na Slovensku, práce však nezmiňuje, že se to tím pádem dotkne také CČSH na Slovensku. Pokud se touto problematikou autor nehodlal zabývat (což je vzhledem k již tak značnému rozsahu práce samozřejmě pochopitelné), myslím, že to měl aspoň uvést pro úplnost.

- V kapitole 1.4 se konstatuje přepočítání finanční náhrady na jednoho člena církve včetně tabulky, ale dále se s touto informací nijak nepracuje, nic se z ní nevyvozuje. Navíc tato informace je bez kontextu poměrně zavádějící, protože pro čtenáře není dále zdůvodněna (proč jsou mezi církvemi takové rozdíly v přepočtech na jednoho člena?). Alespoň v poznámce měl být myslím uveden odkaz na metodiku rozdělování finančních náhrad podle zákona o majetkovém vyrovnání, která zohledňovala kromě počtu členů mj. i otázku společenského užitku církvemi zřízených právnických osob a mnoho dalších aspektů.

- V téže kapitole 1.4 je vloženo poněkud nelogicky (název kapitoly tomu neodpovídá) krátké pojednání o návrhu na zdanění restitucí a jeho zrušení ústavním soudem. Opět bych ocenil větší míru propojení se samotným tématem práce (dalo se např. využít v dotazování, jak by diecéze řešily případ, kdyby skutečně došlo ke zdanění, musely se určitě tou otázkou svého času vážně zabývat, znamenalo by to poměrně značné narušení dosavadních plánů).

- Nesjednocenost stylu se projevuje rovněž v hlavní stati práce, obsažené v kapitole 2. Autor hovoří o pěti diecézích. Pouze u třech z nich ovšem uvádí zdroj informací, u dvou jej nenajdeme (Plzeň, s. 24n, Olomouc, s. 30nn). Jde určitě jen o opomenutí, ale v hlavní výzkumné stati by se stát nemělo. Bez dalšího zdůvodnění jsou také dvě podkapitoly přepsány do podoby souvislého textu, zatímco ostatní tři autor prezentuje v podobě interview (otázka-odpověď). U Brněnské diecéze autor sice uvádí, že "struktura otázek a odpovědí zůstala zachována také pro porovnatelnost s ostatními diecézemi." (s. 28), ale to si právě protirečí s tím, že diecéze pražská a plzeňská jsou řešeny formou souvislého textu. Pokud by autor chtěl nabídnout čtenářsky přívětivé srovnání, mohl výsledky uvést např. do nějaké tabulky, apod.

- V kapitole 1.6 "Příprava na samostatné financování" autor podává volný výčet problémů obklopující problematiku restitucí (na straně církví nedostatek know-how nakládání s majetkem, potřeba najmout k tomu kvalifikovaný personál, postupný přechod církví na spolupráci s finančními poradci a správci majetku, hledání nového modelu soužití a spolupráce státu a církví atd.). Vše se ale řeší v ryze úvahové rovině, a ačkoli lze s jednotlivými výroky nejspíš souhlasit, postrádají oporu v patřičných zdrojích. Tak např. lze asi obecně říci, že "ze strany daňových poplatníků dochází často k rozčarování, když církev prohlašuje, že na opravy v některých obcích nemá finance a požaduje dotaci na opravu své nemovitosti po krajském nebo městském úřadu" (s. 19), koneckonců takové případy jsme jistě zaznamenali, ale v daném typu práce bych očekával i nějaký empirický podklad tohoto tvrzení - podobně i u dalších vývodů v rámci této kapitoly.

- V kapitole 4.1 se autor opírá o výzkum agentury STEM ohledně názoru občanů na problematiku církevních restitucí. Daný výzkum probíhal v druhé půli 90. let a končí rokem 2001. Soudím, že pro účely práce mohl být nalezen novější zdroj obdobného výzkumu, protože postoje k církvím a celková atmosféra ve společnosti se od 90. let přece jen proměnila a lze odhadovat, že výzkum by dnes nejspíš nedopadl stejně.

- V kapitole 2.7.1 autor říká, že "Hendikepem Církve československé husitské je skutečnost, že již z podstaty svého vzniku nemá žádnou sesterskou církev v zahraničí, ani není součástí žádného uskupení církví na celosvětové úrovni, nemyslím tím členství ve světové radě církví. (...) Zda v budoucnu k nějaké blízké finanční spolupráci se zahraniční církví dojde, zatím není jasné." (s. 33-34). Zda jde opravdu o hendikep, by bylo myslím třeba potvrdit opět na základě nějaké analýzy nebo příkladu, v jaké míře dochází k reálné finanční, materiální či personální pomoci u církví, které zahraniční sesterské církve mají, a jak se tato pomoc skutečně promítá do jejich porestituční a "pooddlukové" reality (viz např. BJB zmíněná na s. 13).

- V kapitole 2.7 se uvádí, že "Pokud by nebylo umožněno duchovním další zaměstnání tak, aby se úroveň svého příjmu přiblížili minimálně celostátnímu průměru („V 1. až 3. čtvrtletí 2019 dosáhla průměrná mzda 33 429 Kč“) došlo by asi k odchodu duchovních z církve." (s. 34). Výše mezd duchovních, jejich navyšování a přibližování celostátnímu průměru, je samozřejmě jednou ze zásadních otázek budoucího fungování církví. Do jejího rámce patří například i otázka, zda v budoucnu nebude podporován model duchovních zaměstnaných v civilních profesích, kteří budou práci pro své sbory vykonávat na part-time. Je proto škoda, že se s touto myšlenkou nepracuje i v

hlavní stati výzkumu. Autor mohl zahrnout např. i otázku, kolik procent duchovních v daných diecézích možnost druhého zaměstnání reálně využívá, v jakých profesích nejčastěji pracují, nakolik je to diecézemi povolováno a podporováno, nakolik se s tím v budoucnu počítá jako s dalším z běžných modelů financování duchovních, zda to má nějaké nevýhody/výhody atd.

- V kapitole 2.1 (s. 21) nalezneme tvrzení, že "pokud jsou investice decentralizované a každá diecéze odpovídá za své investice samostatně, je možné, že v budoucnu dojde k velkému rozdílu v hospodaření jednotlivých diecézí, což může mít za následek rozkol v celé církvi." (s. 21). Že autor zmiňuje toto téma, je určitě dobře, protože jde o hypotetický černý scénář, s nímž je potřeba počítat (co když dojde k neúměrnému zadlužení, popř. dokonce krachu diecéze jako ekonomického subjektu?). Opět je proto škoda, že se tato otázka nepromítla do hlavního výzkumu. Ústředí a jednotlivé diecéze, vrcholné orgány církve atd. si musí přece tuto otázku alespoň v nějaké podobě klást. Existují nějaké připravené scénáře? Kdo se v takovém případě postará o duchovní, obce, věřící atd.? Kdo by nesl případnou odpovědnost?

- V kapitole 2.2 o pražské diecézi (ale snad i u diecézí jiných?) dle mého názoru chybí ještě další zaváděný model investic, což jsou přímé půjčky diecéze jednotlivým NO na výstavby, rekonstrukce či nákupy s plánovanou výnosností, na jejichž výnosech má participovat diecéze i NO. I tento model by myslím stál za zmínku a mohl by být z ekonomicky-analytického hlediska zajímavý. Navíc oproti tomu celkovému trendu decentralizace a zplošťování hierarchických struktur, který autor na několika místech proponuje, tento model potenciálně představuje spíš určitý kontrapunkt (společným ekonomickým zájmem by naopak mohlo docházet k posilování provázanosti diecézí a jednotlivých NO).

- Na s. 34 autor konstatuje, že "V současné době je Církev československá husitská spíše malou církví" (s. 34). Z pozice insidera opět lze s tímto výrokem souhlasit, pokud ovšem vycházíme pouze z dat uvedených při posledním sčítání, tak by se to tak už jevit nemuselo, a to minimálně z hlediska církvi ještě mnohem menších. V akademické práci by mělo být toto tvrzení opět o něco opřeno, autor mohl například upozornit na rozdílnost počítání statistiky ČSÚ, vnitřní metodikou evidence členů v církvi a reálnou návštěvností kostelů a dát tato čísla do vzájemných souvislostí, spolu s odkazem na patřičné články Ústavy CČSH ohledně toho, jak je vlastně členství v církvi definováno - tím by i pro své další cenné ekleziologické úvahy získal patřičný kontext. Dalo by se například zamýšlet nad tím, zda CČSH svým důsledně aplikovaným principem "svobody svědomí", který se mj. projevuje i v tom, že z členství v církvi dle církevních řádů nevyplývají žádné specifické povinnosti, vlastně v nějaké podobě již nepředjímá a

nenaplnuje onen model církve budoucnosti jakožto dobrovolného společenství - se všemi pozitivy, ale ovšem i negativy, která z toho plynou.

K nedostatkům formálním: práce obsahuje řadu drobných překlepů či opomenutí v hlavní stati i poznámkách pod čarou (s. 27, 35, 43, 67 ad.). Ve dvou případech není sjednocena terminologie (Církev Římskokatolická /s. 35/ vs. Katolická církev /s. 19/, Příspěvek na provoz /s. 13/ vs. Příspěvek na podporu činnosti /s. 14/). Problematická je také práce se zdroji ve stati 3.4, kde samotné citace soustředěné ve velkých blocích tvoří poměrně velkou část textu.

Shrnutí: Ke kladům práce patří: výběr nosného tématu, jeho novost v teologickém akademickém prostředí, správné stanovení cílů, snaha o zjištění dosud nepublikovaného materiálu, autorova odvaha téma vůbec otevřít, osobní zaujetí autora daným tématem, snaha o propojení problematiky samofinancování s hlubší eklesiologickou otázkou. K záporům patří: stanovené cíle nebyly zcela naplněny, práce působí nekonzistentně a obsahuje celou řadu opomenutí uvedených výše, výtky formálního rázu uvedené výše. Jako celkovou polehčující okolnost bych uvedl obtížnost vytčených cílů v hlavní stati s ohledem na citlivost dané problematiky a nedostatek či úplná absence akademické literatury vztahující se přímo k danému tématu.

Navrhuji známku 2-3 dle průběhu obhajoby.